

รายงานสัตว์ป่วย: โรคปากเปื่อยในแพะเนื้อ ตำบลวังพิกุล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ธันวาคม 2553

กิติภัทท์ สุจิต¹ ธีระ นววิภาพันธ์²

บทคัดย่อ

แพะเนื้อในฟาร์มรายย่อยป่วยด้วยอาการ มีตุ่มใสขึ้นที่ริมฝีปาก อักเสบเป็นแผล ปากบวม การกินอาหารลดลง สุขภาพอ่อนแอ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการสัตวแพทย์ภาคเหนือตอนล่างร่วมกับสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดพิษณุโลกร่วมกันสอบสวนโรคและทำการรักษา วินิจฉัยโรคจากลักษณะอาการ การจัดการฟาร์ม และประวัติการนำแพะใหม่เข้ารวมฝูง ให้การรักษาโดยฉีดยาปฏิชีวนะเตตราไซคลิน ป้อนยาถ่ายพยาธิในทางเดินอาหาร ทาแผลด้วยเจนเชียนไวโอเลตต่อเนื่องทุกวันเป็นเวลา 2 สัปดาห์ แพะตอบสนองในการรักษาทุกตัว การจัดการฟาร์มที่ดีและการแยกกักแพะที่จะนำเข้ารวมฝูงใหม่เพื่อตรวจสอบสุขภาพและตรวจโรค เป็นการป้องกันโรคปากเปื่อยติดต่อเข้าสู่ฟาร์มแพะ

คำสำคัญ : โรคปากเปื่อย แพะ จังหวัดพิษณุโลก

เลขทะเบียนวิชาการเลขที่ :

¹ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการสัตวแพทย์ภาคเหนือตอนล่าง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

² สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดพิษณุโลก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

Case Report: Sore Mouth in Meat Goats, Wangpikul, Wangthong, Phitsanulok, December
2010

Kitipat Sujit¹ Theera Nawawipapan²

Abstract

Meat Goats in back yard farm were sick with small papule at lips, inflammation, swollen at lips, depressed feed intake and weakness. Veterinary Research and Development Center (Lower Northern Zone) and Phitsanulok Provincial Livestock Office jointly investigated and gave treatment all goats in herd. Diagnosis based on clinical sign, farm management and history of import new goats. Medical treatment consisted of Oxytetracyclin injection, deworm per oral and gentian violet daily for 2 weeks. All goats responded treatment. Farm management and quarantine new goats can prevent sore mouth infect to goat farm.

Key words : Sore mouth, Goat, Phitsanulok Province

Research Paper Number :

¹ Veterinary Reserch and Development Center (Lower Northern Zone), Wangthong, Phitsanulok

² Phitsanulok Livestock Office, Muang, Phitsanulok

บทนำ

การเลี้ยงแพะในจังหวัดพิษณุโลกส่วนใหญ่เป็นฟาร์มขนาดเล็กและขนาดกลาง และทุกฟาร์มเลี้ยงเพื่อเป็นแพะเนื้อ การเลี้ยงจะเป็นการไล่เลี้ยงเพื่อเล็มหญ้าและพืชอาหารในพื้นที่ของตนเองและในพื้นที่สาธารณะ (ธีระและคณะ, 2553) มีฟาร์มแพะหลายฟาร์มที่ไม่มีการจัดการการฉีดวัคซีนป้องกันโรค การให้ยาถ่ายพยาธิ และขาดการจัดการฟาร์มที่ดี ไม่ทราบประวัติที่มาที่แน่ชัดของแพะแต่ละตัวและไม่มีการกักแยกแพะที่ซื้อเข้ามาใหม่ก่อนเข้าร่วมฝูงในฟาร์ม ทำให้เพิ่มโอกาสที่โรคติดต่อหลายๆโรคติดต่อเข้ามาสู่ฟาร์มแพะ

โรคปากเปื่อย (Orf, Sore mouth, contagious ecthyma, scabby mouth and contagious pustular dermatitis) เป็นโรคจากเชื้อไวรัสทำให้เกิดผิวหนังอักเสบ โดยเฉพาะที่ริมฝีปาก แพะมีความไวต่อโรคมกกว่าแกะ เกิดจากเชื้อ Parapoxvirus ซึ่งเป็นเชื้อไวรัสที่มีความเกี่ยวข้องกับเชื้อ pseudocowpox และ bovine papular stomatitis เชื้อมีความทนทานต่อความแห้งแล้ง สามารถรอดชีวิตอยู่ในเศษสะเก็ดแผลได้นานถึง 12 ปี พบโรคนี้ได้หลายพื้นที่ในโลก ทนต่อกลีเซอรินและอีเธอร์ (merckvetmanual, 2010) อาการของโรคปากเปื่อย คือ แผลนูนคล้ายตุ่ม บริเวณริมฝีปาก รอบจมูก รอบตา เต้านม บางครั้งลุกลามไปตามลำตัว ติดต่อกโดยการสัมผัสสัตว์ป่วยโดยตรง การสัมผัสสิ่งปนเปื้อน (Linnabary et al, 1976) สามารถติดต่อมาสู่คนได้ (Mourtada et al, 2000)

ความรุนแรงของโรคจะมากขึ้นถ้าการติดเชื้อแบคทีเรียแทรกซ้อน เกิดการอักเสบ บวม ที่ริมฝีปาก ทำให้แพะกินอาหารได้ลดลงส่งผลให้น้ำหนักลด สุขภาพทรุดโทรม ในกรณีที่โรคลุกลามไปทั่วตัวและที่เต้านมจนเกิดแผลอักเสบ แม่แพะจะไม่ยอมให้ลูกแพะดูดนม ส่งผลให้ลูกขาดอาหารและตาย โรคกระจายในฝูงทางการสัมผัสแพะป่วยและสิ่งปนเปื้อนเชื้อ ในประเทศไทยยังมีข้อมูลการรายงานโรคปากเปื่อยในแพะไม่มากนัก เกษตรกรอีกจำนวนไม่น้อยที่ไม่รู้จักโรคนี้และไม่ทราบวิธีการรักษาและป้องกันโรค วัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้เพื่อทำการรักษาอาการป่วยจากโรคปากเปื่อย สอบสวนการระบาดของโรคในฟาร์มและเสนอแนะแนวทางป้องกันโรค

ประวัติฟาร์ม

ฟาร์มแพะของเกษตรกร ก ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลวังพิกุล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก เป็นฟาร์มแพะขนาดเล็ก มีพื้นที่ประมาณ 2 ไร่ (รวมพื้นที่บ้าน โรงเรือน และแปลงหญ้า) มีแพะทั้งหมด 18 ตัว ประกอบด้วย พ่อพันธุ์ 2 ตัว ลูกแรกเกิดอายุประมาณหนึ่งสัปดาห์ 2 ตัว แพะรุ่นและแม่พันธุ์รวม 14 ตัว ที่มาของแพะแต่ละตัวไม่ทราบแน่ชัด โรงเรือนแพะพื้นดินหลังคาสังกะสีลักษณะเป็นคอกชั่วคราว ไม่มีรั้วล้อมรอบพื้นที่ฟาร์ม เลี้ยงแพะด้วยพืชอาหารสัตว์และหญ้าในบริเวณฟาร์มและพื้นที่ใกล้เคียง ไม่พบฟาร์มแพะอื่นในรัศมี 2 กิโลเมตร ไม่มีการเสริม

อาหารชั้น วัคซีนป้องกันโรคและการถ่ายพยาธิ วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงเพื่อขายเป็นแพะเนื้อโดยจะมีพ่อค้ามารับซื้อแพะถึงในฟาร์ม

เดิมเกษตรกร ก เลี้ยงแพะอยู่ในพื้นที่ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก และได้ย้ายมาที่อยู่ปัจจุบันในเดือนมิถุนายน 2553 ประมาณเดือนตุลาคม 2553 เกษตรกร ข นำแพะเข้ามาฝากเลี้ยงจำนวน 2 ตัว และรวมฝูงทันทีไม่มีการแยกกักเพื่อตรวจคัดกรองโรคก่อน แพะเข้าใหม่ทั้งสองตัวมีลักษณะผอม สุขภาพไม่ดีและมีอาการไอ สองสัปดาห์ต่อมาแพะในฟาร์มเริ่มมีอาการไอ 3-4 ตัว จึงขอให้เกษตรกร ข นำแพะทั้งสองตัวกลับไป วันที่ 8 ธันวาคม 2553 เกษตรกร ก สังเกตเห็นความผิดปกติของแพะ 4 ตัว ด้วยอาการ มีตุ่มใส ขึ้นบริเวณริมฝีปากแต่ก็ไม่ได้ทำการรักษา วันที่ 23 ธันวาคม 2553 แพะที่เป็นตุ่มใส แดกเป็นแผล ริมฝีปากบวม การกินอาหารลดลง สุขภาพอ่อนแอจึงแจ้งเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ เจ้าหน้าที่จากศูนย์วิจัยและพัฒนาการสัตวแพทย์ภาคเหนือตอนล่าง และสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดพิษณุโลก เข้าเยี่ยมฟาร์มเพื่อตรวจรักษาแพะในฟาร์มดังกล่าว ดังแสดงใน figure 1

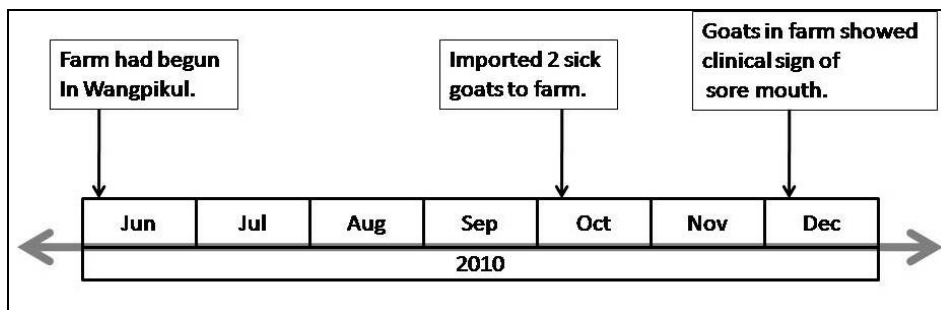


Figure 1: Timeline of sore mouth infected goat farm in Wangpikul, Wangthong, Phitsanulok

ผลการรักษา

ผลจากการตรวจเยี่ยมและประเมินสุขภาพแพะทั้งหมด พบว่าแพะ 4 ตัว มีอาการริมฝีปากเป็นแผล บวม และพบแพะที่กำลังเป็นตุ่มใส ที่บริเวณริมฝีปาก ใบหู รอบทวารหนัก อีกประมาณ 7 ตัว รวมทั้งลูกแพะแรกเกิดด้วย ดังแสดงใน figure 2 อัตราป่วยประมาณร้อยละ 60 ของจำนวนแพะทั้งหมดในฟาร์ม



Figure 2: clinical sign of sore mouth: small papule at lips, ear pinna, vulva and perineum

จากลักษณะอาการทางคลินิก วินิจฉัยโรคปากเปื่อย (Orf, Sore mouth, scabby mouth and contagious pustular dermatitis) การติดต่อของโรค คือ ติดต่อกันโดยการสัมผัสสัตว์ป่วยโดยตรง การสัมผัสสิ่งปนเปื้อน ในกรณี ที่อาการรุนแรงอาจมีการติดเชื้อแบคทีเรียแทรกซ้อน ประกอบกับอัตราป่วยของแพะในฟาร์มเกินกว่าครึ่งหนึ่งของ จำนวนแพะทั้งหมด จึงวางแผนการรักษาแพะทั้งหมดในฟาร์ม โดยให้ยาปฏิชีวนะออกซีเตตราไซคลิน (Oxytetracycline) ขนาด 10 mg/kg (มาลินี, 2530) ฉีดเข้ากล้ามเนื้อ ทุก 12 ชั่วโมง ต่อเนื่อง 3 วัน (Intramuscular injection, q 12 hours, 3 days) ให้ยาถ่ายพยาธิเฟนเบนดาโซล (Fenbendazole) ขนาด 10 mg/kg ป้อนปาก (ปัจฉิมา และคณะ, 2550) จำนวน 1 ครั้ง (Per oral, 1 time) และใช้เจนเซียนไวโอเล็ต ใส่ขวด ฟันสเปรย์ ฟันที่วิการวันละ 1 ครั้ง ต่อเนื่อง 14 วัน (Gentian violet spray at lesion, q 12 hours, 14 days) เจาะเก็บเลือดและซีรัม จากแพะป่วย 2 ตัว เพื่อตรวจหาปรสิตในเลือดและเพื่อตรวจสุขภาพ

ผลการตรวจทางห้องปฏิบัติการ ไม่พบปรสิตในเลือด โดยวิธี Thin smear และ Woo's method จาก ตัวอย่างเลือดแพะทั้งสองตัว ค่าชีวเคมีโลหิตโดยวิธี Spectrophotometer พบว่าค่า Aspartate aminotransferase เท่ากับ 75.69 u/l และ 89.21 u/l Alanine aminotransferase เท่ากับ 27.21 u/l และ 13.65 u/l Blood urea nitrogen เท่ากับ 20.63 mg/dl และ 23.18 mg/dl Creatinine เท่ากับ 0.95 mg/dl และ 0.91 mg/dl ติดตามการรักษาในวันแรก วันที่ 5 และวันที่ 15 ของการรักษา และเปรียบเทียบลักษณะอาการ ทางคลินิก ตุ่มใสและการอักเสบ ที่ริมฝีปาก ใบหู เต้านม การกินอาหาร ลักษณะอาการทางคลินิก ค่อยๆลดความ รุนแรงลงจนไม่พบวิการในวันที่ 15 ของการรักษา ดังแสดงใน table 1

Table 1: Monitoring clinical sign of sore mouth in 4 goats, Wangpikul, Wangthong, Phitsanulok during 23 November 2010 - 12 January 2011 (Severity levels: +++ Severe, ++ Moderate, + Low, - no lesion)

Clinical sign	Monitoring day		
	Day 1	Day 5	Day 15
Papules at lips	+++	+	-
Papules at ear pinna	+++	++	-
Papules around perineum	+++	+	-
Papules around udder and teat	-	-	-
Inflammation at lips	+++	+	-
Depressed feed intake	++	+	-
Weakness	++	+	-

อภิปรายและสรุปผล

โรคปากเปื่อยสามารถก่อโรคในแพะได้ทุกอายุ ในแพะโตเต็มทีอาการอาจไม่รุนแรงและตุ่มใสจะตกสะเก็ดและหายเองได้ในสามสัปดาห์ แต่ในลูกแพะอาจเกิดแผลติดเชื้อที่เหงือกและเพดานปาก ทำให้ดูดนมไม่ได้และตายจากการขาดอาหาร แม้ว่าแพะที่เคยเป็นโรคนี้อาจจะมีภูมิคุ้มกันต่อโรคไปอีกระยะเวลาหนึ่ง แต่ถ้าแพะอยู่ในสภาวะเครียดจากการขาดอาหาร อากาศเปลี่ยนแปลง หรือการติดปรสิต อาจเกิดโรคนี้อีกครั้งได้ ความสำเร็จในการรักษาโรคปากเปื่อยในฝูงแพะ ขึ้นอยู่กับการวินิจฉัยแยกโรคระหว่าง ulcerative dermatosis ซึ่งมักจะก่อโรคในแพะโต แตกต่างกับโรคปากเปื่อย ซึ่งก่อโรคในแพะอายุน้อยเสมอ (merckvetmanual, 2010) และความเอาใจใส่ของเกษตรกรที่หมั่นสังเกตความผิดปกติของแพะ เช่น ตุ่มใสขึ้นที่ริมฝีปาก แพะไม่กินอาหาร การรักษาในระยะแรกสามารถลดโอกาสของการติดเชื้อแบคทีเรียแทรกซ้อน ส่วนการรักษาเมื่อพบโรคปากเปื่อยที่ติดเชื้อแบคทีเรียแทรกซ้อนแล้ว จำเป็นต้องให้ยาปฏิชีวนะร่วมกับทาแผลหรือพ่นแผลด้วยเจนเซียนไวโอเลตหรือทิงเจอร์ไอโอดีน และบำรุงสุขภาพแพะ ใช้เวลาในการรักษาอย่างน้อยสามสัปดาห์ ในการศึกษาครั้งนี้แม้ว่าแพะที่ป่วยมีการติดเชื้อแบคทีเรียแทรกซ้อนเกิดแผลอักเสบที่ริมฝีปาก แต่จากผลการตรวจทางห้องปฏิบัติการ แพะมีสุขภาพโดยรวมดี ค่าชีวเคมีโลหิตอยู่ในช่วงปกติ ไม่มีภาวะปรสิตในเลือด จึงตอบสนองต่อการรักษาดีหายจากโรคภายในระยะเวลาไม่เกินสามสัปดาห์

ความสำคัญด้านสาธารณสุข โรคปากเปื่อยเป็นโรคติดต่อระหว่างสัตว์และคน (Carr, R.W., 1968) ผู้ที่ทำงานใกล้ชิดกับแพะ เช่น เจ้าของแพะ สัตวบาล สัตวแพทย์ เจ้าหน้าที่กรมปศุสัตว์ มีโอกาสที่จะติดโรคจากแพะที่กำลังป่วย และเคยมีการรายงานโรคปากเปื่อยในเด็กอายุ 13 ปี ซึ่งมีประวัติสัมผัสแพะ (Mourtada et al, 2000)

ดังนั้นการทำงานในฟาร์มแพะ รวมไปถึงการรักษาแพะควรสวมถุงมือและใช้อุปกรณ์ป้องกันการติดเชื้อ ต้องล้างมือ และซักทำความสะอาดเครื่องแต่งกาย ทำความสะอาดอุปกรณ์ทุกครั้งหลังจากเสร็จงานในฟาร์มแพะ

การติดต่อของโรคในฝูงเกิดจากการสัมผัสแพะป่วยโดยตรง (Yeruham et al, 2000) สัมผัสสิ่งปนเปื้อนกับเชื้อ หรือการปนเปื้อนของเชื้อในสิ่งแวดล้อม โดยเริ่มพบวิธีการตุ้มใส่ที่ริมฝีปากก่อนและวิธีการอาจกระจายไปอวัยวะอื่นๆ ส่วนการติดต่อของโรกระหว่างฟาร์มแพะ จากข้อมูลของการศึกษานี้เชื่อว่าเกิดจากการนำแพะใหม่เข้ามาเลี้ยงรวมฝูงทันทีโดยไม่ได้แยกคัดกรองโรค และปัจจัยที่เพิ่มโอกาสให้โรคจะติดต่อสู่ฟาร์ม คือ ฟาร์มไม่มีคอกแยกเพื่อแยกแพะเข้าใหม่หรือแพะป่วย

กล่าวโดยสรุปคือโรคปากเปื่อยในแพะเป็นโรคติดเชื้อที่ติดต่อในฝูงได้อย่างรวดเร็ว สามารถก่อโรคในแพะทุกอายุและก่อโรครุนแรงในลูกแพะ สามารถติดต่อสู่คนแต่สามารถป้องกันโดยการสวมถุงมือและอุปกรณ์ป้องกันอื่นๆการวินิจฉัยแยกโรคจากประวัติฟาร์มและลักษณะอาการทางคลินิก การคัดกรองโรคจากแพะนำเข้าใหม่สามารถช่วยป้องกันโรคติดต่อเข้าสู่ฟาร์ม ในประเทศไทยยังไม่มีวัคซีนป้องกันโรคนี้ (กรมปศุสัตว์, 2553) ถ้าพบแพะเป็นโรคให้รีบแยกตัวป่วยออกทันที และรักษาจนกว่าจะหายจึงนำเข้ารวมฝูงได้

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษานี้ได้รับการสนับสนุนจาก สพ.ญ. จันทรเพ็ญ ชำนาญบุตร ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและพัฒนาการสัตวแพทย์ภาคเหนือตอนล่าง ขอขอบคุณ สพ.ญ. กรรณิกา เจริญพานิชย์ สำหรับคำแนะนำในการรักษา เจ้าหน้าที่ศูนย์วิจัยและพัฒนาการสัตวแพทย์ภาคเหนือตอนล่างที่ร่วมตรวจรักษาแพะในฟาร์ม และเกษตรกรเจ้าของฟาร์มแพะที่ให้ความร่วมมือในตลอดช่วงเวลาในการตรวจรักษาแพะในฟาร์ม

เอกสารอ้างอิง

ธีระ นววิภาพันธ์ กิติภักดิ์ สุจิต. 2553. ความชุกของโรคบรูเซลเลซิซิสในแพะ จังหวัดพิษณุโลก กันยายน -ตุลาคม 2553., 2553. การนำเสนอผลงานโครงการพัฒนายาสัตวแพทย์นักระบาดวิทยาภาคสนาม ครั้งที่ 1 ระหว่างวันที่ 21-22 ธันวาคม 2553. กรมปศุสัตว์

ปัจฉิมา อินทรคำแหง อนุชา สุขรินทร์. 2550. ยากำจัดพยาธิภายใน ภายนอก และโปรโตซัวที่สำคัญในสัตว์เคี้ยวเอื้อง. กรุงเทพฯ: สถาบันสุขภาพสัตว์แห่งชาติ

มาลินี ลิ้มโกคา, 2530. คู่มือยาสัตว์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: คณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โรคปากเปื่อย. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.dld.go.th/service/goat/goathea1.html>. (วันที่ค้น
ข้อมูล: 23 ธันวาคม 2553)

Carr, R.W.. 1968. A case of orf (ecthyma contagiosum; contagious pustular dermatitis)
contracted by a human from a wild Alaskan mountain goat. *Alaska Med* 10, 75-77.

Contagious Ecthyma: Introduction. [online]. search from website:
<http://www.merckvetmanual.com>. (search date: 23th November 2010).

Linnabary, R.D., Powell, H.S., Holscher, M.A., Walker, B.K., 1976. Contagious ecthyma (Orf) in a
goat herd. *Vet Med Small Anim Clin* 71, 1261-1263.

Mourtada, I., Le Tourneur, M., Chevrant-Breton, J., Le Gall, F.. 2000. [Human orf and erythema
multiforme]. *Ann Dermatol Venereol* 127, 397-399.

Yeruham, I. Perl, S., Abraham, A.. 2000. Orf infection in four sheep flocks. *Vet J* 160, 74-76.